

Peygamberimiz’i Rüyada Görmek

-Mahiyeti ve Bilgi Değeri-*

*Hayati YILMAZ***

Öz: İnsanın günlük hayatının olağan işlerinden olan rüya, barındırdığı “gizem” sebebiyle tarih boyunca bütün toplumlarda ilgi çekici olmuştur. Bu gizemi sayesinde de gayb âlemiyle irtibat kurmanın önemli bir yolu olarak kabul edilmiştir. Semavî dinlerin yegâne kaynağı olan vahiy ile kurulan bir nebze olan benzerliği, rüyanın dinî konularda bilgi kaynağı gibi değerlendirilmesine yol açmıştır. Konunun daha tahsisî bir yönünü oluşturan Hz. Peygamber’in rüyada görme ve bunun bilgi değeri, bu makalenin açıklığa kavuşturmayı hedeflediği alandır. Konu ile ilgili rivayetler ve bunların tarih boyunca nasıl anlaşıldığı noktasındaki yaklaşımlar değerlendirilerek sağlıklı bir sonuç ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonucu şöyle özetlemek mümkündür: Sıradan insanlar olarak rüyaları fazla abartmamak lazımdır; görülüp geçilir. Peygamberimiz’i rüyada görmek elbette değerlidir, lakin bunun dinen hiçbir bağlayıcı bilgi değeri yoktur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Rüya, Şemâil, Vahiy, Bilgi.

Seeing the Prophet in Dream -It’s Scope and Value as Knowledge

Abstract: Dream, which is one of the most common aspects of human daily life, has attracted interest in all societies throughout history due to its “mystery”. Thanks to this mystery, it has been accepted as an important way of contacting the metaphysical realm. Its similarity with the “Vahiy (revelation)”, which is the only source of heavenly religions, has led to the evaluation of the dream as a source of information on religious issues. A more specific aspect of the subject is the dream of the Prophet and its value of knowledge is the area in which this article aims to clarify. It has been tried to put forward a healthy result by evaluating the narratives about the subject and how they have been understood throughout history. The subject can be summarized as follows: As ordinary people, dreams should not be exaggerated; you see a dream and it’s end. It is of course valuable to see the Prophet in a dream, but this has no binding knowledge of religion.

Keywords: Prophet, Dream, Revelation, Appearance, Knowledge.

رؤية الرسول صلى الله عليه وسلم في المنام

ماهيتها والقيمة المعرفية لها

* Bu makale, daha önce, *Dini İstismar Boyutuyla 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arka Planı* (İstanbul: 2018, 107-130) adlı kitabın içinde “FETÖ’nün Dini İstismar İçin Kullandığı Bir Uygulama: Hz. Peygamber’i Rüyada Görme -Mahiyeti ve Bilgi Değeri-, başlığıyla yayınlanan bölümün genişletilmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hayatiy@gmail.com.

الملخص: إن الرؤيا التي تعتبر من الأمور المعتادة في الحياة اليومية للإنسان قد أثارت اهتماما شديدا في جميع المجتمعات على مر التاريخ بسبب "غموضه"، واعتبرت بهذا السبب وسيلة مهمة للاتصال بعالم الغيب. فقد أدى تشابه الرؤيا بالوحي الذي هو المصدر الوحيد للأديان السماوية إلى تقييمها كمصدر للمعرفة في القضايا الدينية. ويسعى هذا البحث إلى بيان رؤية الرسول صلى الله عليه وسلم في المنام وماهيتها والقيمة المعرفية لها. لقد حاول البحث طرح نتيجة صحية من خلال تقييم الروايات حول هذا الموضوع وكيف تم فهمها على مر التاريخ. يمكن تلخيص النتيجة كالآتي: كأشخاص عاديين يجب ألا نكثر كثيرا بالرؤيا. فكل إنسان يرى الرؤيا. مع أن رؤية الرسول صلى الله عليه وسلم في المنام مهمة وقيمة إلا أن ليس لها قيمة معرفية ملزمة من الناحية الشرعية.

كلمات مفتاحية: النبي (ص)، الرؤيا، الشمائل، الوحي، المعرفة.

A. GİRİŞ

İnsan yaratılıştan toplumsal bir varlıktır. Yeryüzünde yaşamaya başladığı ilk günden beri, irili ufaklı gruplar/toplumlar halinde yaşayagelmıştır. Öyle ki "insan" ve "toplum", biri olmadan diğerinin düşünülemez olduğu iki unsurdur. Beraber yaşamak *zorunda* olan insanlar toplumları meydana getirirler. İnsanın/toplumun en *ayrılmaz* bir ihtiyacı/vakıası da inançlarıdır; yani din.

Modern tarih anlayışının konumuzla ilgili *teorisi* bir kenara bırakılırsa, İslam açısından zaten kesindir ki, ilk insan (ve aynı zamanda ilk *peygamber*) olan Hz. Âdem'den itibaren insanlar bir dine mensup olarak var olmuşlardır. Sosyolojik araştırmalar da, tarihin hiçbir döneminde herhangi bir şekilde dini bulunmayan bir toplumun bilinmediğini göstermektedir. Her din de kendi müntesiplerine, ahiret inancının yanı sıra, bir dünya görüşü, bir davranış biçimi ve bir hayat tarzı sunmakta; üstelik buna uyulmasını da *istemektedir*. Elbette ki mensubu bulunduğumuz İslam dini de bunu en üst seviyede beklemektedir.

Toplumda sosyal düzenin sağlanması için birtakım sistemler görev yapmaktadırlar. Bunlar arasında özellikle din, ahlak ve hukuk öne çıkmaktadır.¹ Burada dinin yeri tartışmasız ilk sıradır, çünkü din ahlak ve hukuka da büyük oranda kaynaklık etmektedir. Auguste Comte'un (1798–1857) belirttiği gibi din, en ilkel toplumlardan en gelişmişlerine kadar toplum hayatını düzenlemekte, fertlerin davranışlarına ve ekonomiden

¹ Geniş bilgi için bk. Hayati Yılmaz, *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*, İstanbul: 2004, s. 21-28.

sanata, ahlaktan hukuka kadar sosyal olguların bütününe yön vermektedir.² Özellikle hayatın bütününü ihata eden ve başlı başına hayat nizamı getiren [Yahudilik ve İslam gibi] dinler, hem fert hem de toplum hayatının en ince noktalarına kadar tesir etmişlerdir.³ Büyük müfessirimiz Elmalılı Hamdi Yazır (1878–1942) merhumun da ifade ettiği üzere, “Velhâsıl din, yalnız ibtidâî insanların değil, en yüksek medeniyetlerin nâzımıdır.”⁴ Buna göre adına “İslam toplumu” denebilecek bir toplum, topyekûn bir İslamî zihniyetin ürünüdür/olmalıdır. Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye de kaynak olarak bu toplumun asıl kökleridir.

Görüldüğü gibi din, fert ve toplum hayatında son derece etkin bir şekilde yer almaktadır. Bu gücü sebebiyledir ki, dinin otoritesini istismar etme de her zaman oldukça yaygın bir sapma olarak tarihteki yerini almıştır, hala da almaktadır. Tarih boyunca dinin gücünü şahsî çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen kişi veya gruplar her zaman olmuştur. Kendilerini üst düzeyde “dindar” olarak kabul “ettiren” kişi veya gruplar, toplumun diğer kesimleri üzerinde kendilerini etkili ve “yetkili” görmüş, bütün ümmetin dünyada ve ahirette saadetini temin etmeye çalışan din, sadece o kesimin arzu ve menfaatlerine hizmet eder hale getirilebilmiştir.⁵ Hal böyle olunca kendilerinden sindirici bir dindarlık ve kölelik düzeyinde itaat beklenen insanlar, huzur ve sevabı, hatta cenneti, bu muhteris kişilere yâr ve yardımcı olmakta aramışlardır. Alamut Kalesi’nden etrafa terör yağdıran Hasan Sabbâh’ın (1050’ler-1124) Haşhâşiler’i, bunların tarihteki en çarpıcı örneğini teşkil etmektedir. Belki bu seviyede olmasa da, akıl ve fikir yoksunu, bilgiden mahrum yüzeysel dindarların tutum ve davranışları da benzer sonuçlar doğuracak durumdadır. Zira hangi iş olursa olsun, bir işin **doğrusunu** bilen insanların o konuda yanılmaları ve/ya yanıtılmaları pek mümkün olmayacaktır; çünkü bilgi güçtür, bilmek güvendir.

² Sulhi Dönmezer, *Sosyoloji*, İstanbul: 1990, s. 260; Yümni Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, İstanbul: 1988, s. 30, 145.

³ Bk. Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, trc. Turgut Kalpsüz, Ankara: 1964, s. 77-78; Yümni Sezen, *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgi ve Tartışmalar*, İstanbul: 1990, s. 224.

⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: [t.y.], IV, 2937.

⁵ Yunus Emre’nin ifadesiyle; “Peygamber yerine geçen hocalar, bu halkın başına zahmetli oldu.”

Bu çerçevede ele alınması gereken başlıca konulardan biri, Hz. Peygamber'in "rüyada görülmesi" meselesidir. Zira bu konu da istismara son derece uygun görülmekte ve fütursuzca kullanılmaktadır.

□

Hız. Peygamber'i hayatta olduğu dönemlerde görmek tarih boyunca bütün Müslümanlar için hep bir *hasret* olmuştur. O'nu **gören** ilk Müslümanlar yani sahâbîler, en seçkin İslam toplumu olma onurunu elde etmişlerdir.⁶ O kadar ki en tanınmış olan Üveys el-Karanî (ö. 37/657) gibi, O'nunla aynı dönemde yaşamasına ve Müslüman da olmasına rağmen, sırf onu görmediği için "sahâbî" sayılmayan Müslümanlar (muhadramlar) vardır.

Bu sebeplerle, ister yaşarken sahâbî olarak, ister vefatından sonra (rüyada veya yakaza/uyanıklık halinde) olsun, Allah Rasûlü'nü (s.a.) "görmek" hep bir ayrıcalık olarak kabul edilmiştir. Bunun, gören kişiye tattırdığı şerefyâb olma hissi bir tarafa, asıl tartışılan yanı "bilgi değeri" olmuştur. Yani Rasûlullah'ı (s.a.) vefatından sonra "bir şekilde" görmenin dinen bir bilgi değeri var mıdır? Yoksa sadece O'nu görmüş olmanın bahtiyarlığıyla yetinilip hasretimiz mi giderilmiş olmaktadır?

İçinde yaşadığımız son zamanlarda çok daha bir önem kazanan ve ciddi tartışmalara yol açan bu mesele, üzerinde pek çok açıdan araştırma ve tahliller yapılmayı hak etmektedir. Zira insanın bu tür konulara olan gerekli-gereksiz merakı, konuyu her zaman başka mecralara çekme ihtimalini taşımaktadır. Bu makale, meselenin Hz. Peygamber'i rüyada görmenin mahiyeti ve bunun bilgi değeri boyutunu, ilgili hadisler çerçevesinde ele alıp, uçlar arasında makul ve makbul bir sonuca ulaşmayı hedeflemektedir.

B. RÜYA ve İNSAN

Konu, Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi olunca, rüya hususunda kısa bir ön bilgi vermek yararlı olacaktır. Rüya, hemen her insanın hayatında az ya da çok, bir şekilde yer tutan bir vakıadır. Mahiyeti ve tabir edilmesi hakkında, belki de ilk insanlardan itibaren görüş ve yorumlar serdedilen rüya, bu

⁶ Bk. "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz..." (3/Âli İmrân 110).

konudaki bilgilerin gün geçtikçe artması sebebiyle artık çok daha dikkat çekici bir hale gelmiştir.

İnsanın varlığını oluşturan, beş duyuyu *algılanan* bedeni ile *algılanamayan* ruhu arasındaki ilişki hala gizemini korumaktadır; sanki böyle kalmaya da devam edecek gibidir. Zira “ *وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ* ” (Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin işlerinden (O'nun bileceği) bir şeydir. Size pek az bir ilim verilmiştir.) (İsrâ 17/85) ayeti, insanoglunun ruh konusunda elde edebileceği bilginin son derece kısıtlı olduğunu/olacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla ruha ait bir eylem olarak ortaya çıkan rüya meselesi de buna bağlı olarak merak konusu olmayı sürdürecektir.

Haddi zatında rüyalara yüklenen sembolizm, tarih boyunca bütün toplumların bir gerçeğidir. Babilliler, eski Mısırlılar ve Yunanlılar'ın rüya tanrılarının bulunması⁷ göstermektedir ki, dünyanın çeşitli toplumlarında rüyalar tanrıların gönderdiği bir mesaj olarak algılanmaktadır.

İslâm kültüründe de genel olarak rüyaların son derece etkin olduğu görülmektedir. Kur'ân'da, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Muhammed (s.a.) gibi bazı peygamberlerin rüyaları başta olmak üzere, başka birkaç insanın gördüğü rüyalardan da bahsedilir.⁸ Ayrıca, Allah'ın Hz. Yusuf'a rüyaların yorumunu (*te'vilü'l-ehâdîs*) öğrettiğine dikkat çekilir.⁹

Diğer insanlar bir tarafa, bilhassa peygamberlerin rüyaları “hakikat” olup, vahyin bir çeşidini teşkil etmekte olduğundan onların rüyaları doğru çıkarlar. Kur'ân'da, Hz. Peygamber'in bir rüyası için: “*Allah, Elçisi'nin rüyasının gerçek olduğunu doğruladı.*” (Fetih 48/27) buyurulmaktadır. Yüce Allah, Hz. İbrahim'e de “*Ey İbrahim, rüyayı doğruladın. İşte Biz iyi davrananları böyle ödüllendiririz.*” (Saffât 37/105) diye hitap etmiştir.

⁷ Günay Umay, *Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: 1986, s. 95 vd.

⁸ Hz. İbrahim'in rüyasında oğlu İsmail'i kurban ettiğini görmesi: 37/Sâffât 102-106. Hz. Yusuf'un kendisinin gördüğü rüya ve başkalarının rüyalarını tabir etmesi: 12/Yusuf 4-6, 100-101; 36-37, 41-49. Rasûlüllah'ın (s.a.) rüyaları için bk. 8/Enfâl 43; 48/Fetih 27.

⁹ 12/Yusuf 6, 21, 100-101.

Kur'ân'daki rüya ve rüya tabiri vurguları ile Hz. Peygamber'in bu konudaki yaklaşımı, bu kültürü şekillendirmiş ve dolayısıyla rüyalar, *belli ölçüde* bir bilgi kaynağı olarak algılanmıştır. Ezanın rüya bilgisi ile tespiti,¹⁰ Hz. Peygamber'in zaman zaman rüyalarını anlatması, sahabeden gördükleri rüyaları anlatmalarını istemesi,¹¹ rüyayı peygamberliğin bir bölümü olarak tanımlaması¹² vb. durumlar bu algılamının temellerini oluşturmaktadır.¹³

Rüyada görülmesi mümkün olan varlıklar konusu da önemlidir. Rüyada görülmesi en tartışmalı konu belki de Allah'ın rüyada görülmesi meselesidir. Ancak şu da bir vakıdır ki, bu konu üzerinde yapılacak tartışmalar, hiçbir zaman bir tartışma olmanın ötesine geçemeyecektir. Zira ispatı asla mümkün olamayacağı için "söylenenler", söylendiği kadarıyla kalmaya mahkumdur... Âlimlerin birçoğu, çeşitli delillere binaen *teorik de olsa* Allah'ı rüyada görmenin mümkün ve câiz olduğunu kabul etmişler, ancak, görünenin Allah'ın zati olmadığını ve nihayetinde bunun bir muamma olarak kalacağını gösteren yorumlarda bulunmuşlardır.¹⁴ Dolayısıyla, eğer rüyada Allah'ı görme gibi bir şey olmuşsa, bu durum, gördüğünü iddia eden kişinin salt bir iddiası olarak kabul edilmeli ve bir başkası tarafından hiçbir şekilde nazar-ı itibara alınmamalı demek, bu konudaki en sağlıklı yaklaşım olsa gerektir.

¹⁰ Bazı kaynaklarda konuyla ilgili verilen rivayetlere göre Hz. Peygamber ve ashâbı namaza çağrı konusunda bir arayışa girmişlerdi. Neticede Abdullah b. Zeyd'in gördüğü rüya üzerine, bir çağrı olarak ezan belirlenmişti. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut1413/1993, IV, 42; Ebû Davud, "Salat", 27; İbn Mâce, "Ezân", 1; Dârimî, "Salat", 3.

¹¹ Hz. Peygamber zaman zaman ashabına o gece gördükleri rüyaları sorar ve yorumlardı veya kendi gördüğü rüyaları anlatırdı. Bk. Buhârî, "Ta'bîr", 48; Müslim, "Ru'yâ", 17 vd.; Ebû Davud, "Sünne", 8 vd.; Tirmizi, "Ru'yâ", 10, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 8.

¹² "*Sâlih rüya peygamberliğin kırk altıda birine denktir.*" Bk. Muvatta', "Ru'yâ", 10; Buhârî, "Ta'bîr", 4; Müslim, "Ru'yâ", 6; (Bu rivâyet küçük farklarla hemen her temel hadis kaynağında bulunmaktadır.)

¹³ Hadislerde rüya ve rüyanın çeşitleri gibi konular hakkındaki rivayetler için bk. Muvatta', "Ru'yâ" 1, 4; Dârimî, "Ru'yâ" 6; Buhârî, "Ta'bîr" 3, 26, 47; Müslim, "Ru'yâ" 1, 2, 5, 6; İbn Mâce, "Ta'bîr-Ru'yâ" 3, 4; Ebû Davud, "Edeb", 96; Tirmizî, "Ru'yâ" 1, 7, 8. Bu konuda yapılmış bir çalışma olarak da bk. Serkan Başaran, *Sünnette Rüya*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁴ Bk. İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût: 1379, XII, 404.

Görüldüğü gibi rüya ile ilgili üzerinde konuşulacak pek çok taraf bulunmakla birlikte¹⁵ bu çalışma sadece Hz. Peygamber'i rüyada görmenin mahiyeti ve bilgi değeri üzerinde yoğunlaşmayı hedeflemektedir. Zira rüyada O'nu görmek ve O'ndan bazı bilgiler almış olmak, haddi zatında her zaman "değerini" korumuş ve toplumda şu veya bu şekilde çeşitli yönlendirmelerde etkin olarak kullanılmıştır. Özellikle istismara açık yönleri de bulunması sebebiyle bu meselenin vuzuha kavuşturulmasına gayret edilecektir.

C. HZ. PEYGAMBER'İ RÜYADA GÖRME KONUSUNDAKİ RİVAYETLER

Hadis külliyyatımızda Rasûlullah'ı (s.a.) rüyada görme konusuyla ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. Kütüb-i Sitte âlimlerinden biri olan İmam Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*'inde bu konudaki Abdullah b. Mes'ud hadisini verdikten sonra, aynı konuda hadis nakleden dokuz sahâbînin daha adlarını zikretmektedir.¹⁶ Buna göre söz konusu hadisler toplam on sahâbîden rivayet edilmiş olmaktadır. Bu sahâbîler vefat tarihlerine göre şöyle sıralanmaktadır:¹⁷

1. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652)¹⁸
2. Ebû Bekre (ö. 51/671)¹⁹
3. Ebû Katâde (ö. 54/674)²⁰
4. Ebû Hüreyre (ö. 58/678)²¹

¹⁵ Rüya konusunda bir çok meseleyi derli toplu bir şekilde kaleme alan bir makale için bk. Cağfer Karadaş, "Rüyanın Mâhiyeti Bilgi Ve Hüküm Değeri", *Diyanet İlmî Dergi*, [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı], 2017, cilt: LIII, sayı: 1, s. 43-62.

¹⁶ Tirmizî, "Ru'yâ", 4.

¹⁷ Her bir sahâbînin rivayetinin geçtiği kaynaklar dipnotta verilecektir.

¹⁸ İbn Mace, "Ta'bîru'r-Ru'yâ", 2; Tirmizî, "Ru'yâ", 4; Dârimî, "Ru'yâ", 4.

¹⁹ Tirmizî'nin kaydettiği Ebû Bekre rivayeti mevcut kaynaklarda tespit edilememiştir. Bu durum, Tirmizî'nin zamanında mevcut bulunan ve bilinen bazı rivayet ve/veya kitapların günümüze ulaşmadığı ile izah edilebilir.

²⁰ Buhâri, "Ta'bîr", 10; Müslim, "Ru'yâ", 11; Dârimî, "Ru'yâ", 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 306.

²¹ Buhâri, "İlim", 38, "Edeb", 109, "Ta'bîr", 10; Müslim, "Ru'yâ", 11; Ebu Davud, "Edeb", 88, 90; İbn Mâce, "Ta'bîru'r-Ru'yâ", 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 400, 5: 306; İbn Ebî Şeybe, "Ru'yâ", 2.

5. İbn Abbâs (ö. 68/687)²²

6. Ebû Cühayfe (ö. 74/693)²³

7. Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693)²⁴

8. Câbir b. Abdullah (ö. 78/697)²⁵

9. Enes b. Mâlik (ö. 93/711)²⁶

10. Ebû Mâlik Sa'd el-Eşca'î'nin (ö. 140/757'den sonra) babası (=Tarık b. Eşyem –ö. ?)²⁷

Mağribli büyük alim Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (1857-1927) ise, mütevatir hadisler için kaleme aldığı *Nazmü'l-Münenâsir*'de bu rivayeti on sekiz sahâbîden nakletmekte ve Münâvî'nin hadisin mütevatir olduğunu beyan ettiğini söylemektedir. Kalan diğer sekiz sahâbînin adlarını da, İbn Amr, Mâlik b. Abdullah el-Has'amî, Târik b. Eşya' (Eşyem) el-Eşca'î, Berâ, İmrân b. Husayn, İbn Ömer ve Huzeyfe olarak vermektedir.²⁸

Öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir ki, konumuzla ilgili rivayetlerin hemen tamamı *aşâğı yukarı* aynı metinle rivayet edilmiş bulunmaktadır. Aralarındaki ifade ve kelime farkları “mana ile rivayet”in kapsamı dâhilinde değerlendirilebilecek yakınlıktadır. Hatta bunun meselenin doğru bir şekilde

²² İbn Ebî Şeybe, “Ru'yâ”, 2; İbn Mace, “Ta'bîru'r-Ru'yâ”, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 361, 2: 342.

²³ İbn Mâce, “Ta'bîru'r-Ru'yâ”, 2.

²⁴ Buhârî, “Ta'bîr”, 10; İbn Mace, “Ta'bîru'r-Ru'yâ”, 2; İbn Ebî Şeybe, “Ru'yâ”, 2.

²⁵ Müslim, “Ru'yâ”, 11; İbn Ebî Şeybe, “Ru'yâ”, 2; İbn Mace, “Ta'bîru'r-Ru'yâ”, 2.

²⁶ Buhârî, “Ta'bîr”, 10. Müslim, sonu biraz farklı olarak, bu metni Câbir'den nakletmiştir. Bk. Müslim, “Ru'yâ”, 12, 13; İbn Mâce, “Ta'bîr”, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 350. Tirmizî (“Ru'yâ”, 4) ise, Enes'ten nakledilen metni, Abdullah b. Mesûd'dan aktarmaktadır. İbn Ebî Şeybe, “Ru'yâ”, 2; Müslim, “Ru'yâ”, 11; İbn Mâce, “Ta'bîr”, 2. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 232, 342, 411. Sonu “zira şeytan bana benzeyemez” şeklinde olan rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 472.

²⁷ İbn Ebî Şeybe, “Ru'yâ”, 2.

²⁸ Bk. Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Nazmü'l-Münenâsir*, Halep: 1328, s. 139-140. Bir ismin tekrar edildiğinin görüldüğü ve birtakım araştırmaların muhtemel olduğu bu listedeki isimlerin hadis tahriçlerinin bütünüyle yapılması da bu araştırmanın sınırlarını zorlayacaktır. Zaten mevcut tahriçler göstermektedir ki rivayetler *neredeyse* aynıdır.

anlaşılmasına katkı sağladığı bile ifade edilmelidir. Bu sebeple rivayetler arasındaki farkları mevzubahis etmeyip, “görmenin mahiyeti” hususuna odaklanmak makalenin amacına daha muvafık olacaktır.

Rivayetler arasında meseleyi ortaya koyacak “mihver metin” olarak,

مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي

hadisini ele alabiliriz. Buna göre Allah Rasûlü (s.a.); “Kim beni uykuda/rüyada görürse, beni görmüş demektir; zira şeytan benim *misalime* giremez (kendini benim gibi gösteremez).” buyurmaktadır.

Diğer rivayetlerde bazı farklı kelimeler yer almakla birlikte mana bu *mihver* etrafında dolaşmaktadır. Çoğunda **ilk cümle neredeyse** aynı iken, ifadenin ikinci yarısında, birbirine anlam bakımından oldukça yakın bazı farklı kelimeler kullanılmıştır. Bunları da topluca şöyle gösterebiliriz:²⁹

Mihver Metnin ikinci yarısı	Rivayet Farkları	Tercümesi
...فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي... ...Şeytan benim misalime giremez	فَإِنَّهُ لَيْسَ لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَمَثَّلَ بِي	Şeytanın benim misalime girme gücü yoktur
	وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي	Şeytan kendini benim misalime sokamaz
	فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ عَلَى صُورَتِي	Şeytan kendini benim suretim üzere gösteremez
	إِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَصَوَّرُ بِي	Şeytan kendini benim suretime sokamaz
	فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ مِثْلِي	Şeytan kendini benim gibi gösteremez
	إِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَشَبَّهُ بِي	Şeytan kendini bana benzetemez
	إِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَتَشَبَّهَ بِي	Şeytanın kendini bana benzetmeye gücü yetmez
	إِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ فِي صُورَتِي	Şeytan kendini benim suretimde gösteremez
	فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَحَيَّلُ بِي	Şeytan kendini benim izlenimi veremez
	فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يُتَّبَعِي لَهُ أَنْ يَتَمَثَّلَ بِمِثْلِي	Şeytanın kendini benim gibi gösterme gücü yoktur

²⁹ Hadislerin tamamının kaynaklarına yukarıda atıf yapıldığı için burada tekrarına lüzum görülmemiştir.

فإن الشيطان لا يستطيع أن يتمثل بي	Şeytanın kendini benim gibi göstermeye gücü yetmez
وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَرَاءَى بِي	Şeytan benim gibi görünemez
فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَكَوَّنُ بِي	Şeytan kendini benim gibi şekillendiremez
فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَكَوَّنِي	Şeytan kendini benim gibi şekillendiremez
إِنَّهُ لَا يُنْبِغِي لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَمَثَّلَ فِي صُورَتِي	Şeytanın kendini benim suretimde göstermeye gücü yetmez
فَإِنَّهُ لَا يُنْبِغِي لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَشَبَّهَ بِي	Şeytanın kendini bana benzetme gücü yoktur

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, (kelimelerin anlamlarının birbirlerine çok yakın olması sebebiyle aradaki küçük farkları tercümeyle yansıtmakta bile güçlük çektiğimiz) söz konusu kelime ve ifade farklarına rağmen ilgili rivayetler incelendiğinde görülecektir ki, hadislerin hemen tamamında şeytanın kendisini Hz. Peygamber'e benzetme gücünün/kapasitesinin/hakkının/yetkisinin... olmadığı vurgusu yapılmaktadır. Dolayısıyla ilk bakışta bundan anlaşılan da tabii olarak, rüyada Hz. Peygamber diye görülen "kişi"nin, *her halükarda* Rasûlullah (s.a.) olduğudur. İlk çağrışım böyle anlamayı haklı çıkarsa da gerçekte ilgili hadislerin kastının ne olduğu, üzerinde durulması gereken esas noktadır. Bundan sonraki başlıkta bu mesele üzerinde durulacaktır.

D. PEYGAMBERİMİZİ RÜYADA GÖRMENİN MAHİYETİ

Daha önce söylendiği üzere ruhun bir eylemi olarak tezahür eden rüyada görülenlerde insanın bilinç düzeyinin etkisi son derece belirsizdir. Yaşadığımız günlük olaylarla ilgili rüyalar görülebildiği gibi, "*Aklıma hayalime gelmezdi; bu da nereden çıktı!*" diye şaşkınlık ve hayret içinde kaldığımız rüyalar da görülür. Dolayısıyla gördüğü rüyada insanın kendinin *hiçbir dahli* yoktur diyebiliriz. Bu durumda da, tabiri caizse kendimiz veya bir başkası, kendi gördüğümüz rüyayı bile tamamen *dışından/dışarıdan* seyretmekteyiz.

İşte bu hal, rüyada görülen kişi, nesne ve olayların da tamamen "yorumla açık" hususlar olması sonucunu doğurmaktadır. Rüyada görülen kişinin Peygamberimiz olması da bu durumu değiştirmeyecektir. Sadece konu

Peygamberimiz olunca mesele çok daha anlamlı ve bir o kadar da müşkil hale gelmektedir, denebilir.

Burada karşımıza temel iki problem çıkmaktadır:

1. Rüyada görülen kişinin hakikaten Peygamberimiz olup olmadığının tespiti.
2. Eğer kabul edilebilir bir şekilde Peygamberimiz olduğu tespit edilmişse, söz konusu bu rüyada görülen hususların bilgi değeri.

Öncelikle elimizde “bu rüya”yı gören kişinin anlattıklarından başka bir delilin bulunmadığını hiçbir zaman hatırdan uzak tutmamak gerekmektedir. Rüya anlatılırken kullanılan her kelime ve ifade, dinleyen ve/ya yorumlayacak olan kişi için **yegâne** bilgidir. Bu sebeple anlatan kişinin doğru söyleyip söylemediği, rüyasını olduğu gibi mi anlattığı ve çok tesirinde kaldığı için mübalağa edip etmediği gibi hususlar son derece belirleyici olmaktadır. Rüyasını anlatan kişinin dürüst, güvenilir, yalan söylemeyen, aşırılıklardan uzak, mutedil bir insan olması gibi durumlar, sözlerine duyulan güveni artıracaktır. Bunlardaki eksiklikler de tersi etki yapacaktır. İmam Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inde rivayet ettiği bir hadiste: “*İftiraların en büyüğü, kişinin kendi gözlerine (görmediği rüyayı gördüğünü söyleyerek) yalan isnad etmesidir...*”³⁰ buyuran Hz. Peygamber'in bu ciddi uyarısı her daim göz önünde bulundurulmalıdır. Görmediği rüyaları görmüş gibi anlatan insanlar en büyük yalancılar olarak kabul edilmektedir. Hal böyle olunca, rüyada görülen şahsın Hz. Peygamber olup olmadığını sorgulamadan önce, rüyayı görüp de anlatan kişinin doğru söyleyip söylemediğinin sorgulanması evleviyetle gerekmektedir.

Şayet bu öncelikli aşamada güven sağlanmış ise artık rüyanın içeriğine bakılabilir demektir. Bu noktada da ilk iş olarak Hz. Peygamber olarak görüldüğü “söylenen/iddia edilen” kişinin hakikaten Peygamberimiz olup olmadığının tespiti gerekmektedir.

Tarih boyunca gündemde kalmış bir mesele olan bu konudaki yaklaşımlar temelde üçe indirgenerek ele alınabilir:

³⁰ Buhârî, “Ta'bîr”, 45.

1. Hz. Peygamber'i rüyasında sadece sahâbîler görebilir; başkalarının gördüğü kişi asla O olamaz.
2. Hz. Peygamber rüyada, kendi fizik şekli ve şemâilinde anlatılan bilgilerle uyumlu olarak görülebilir. Başka şekil ve sûretlerde görülen ise O değildir.
3. Her ne şekil ve sûrette görülürse görülsün, rüyada Hz. Peygamber diye görülen/düşünülen kişi O'dur.

Birinci görüşü savunanlar, Hz. Peygamber'in aslî sûretini sadece sahâbîlerin gördüğünü, dolayısıyla rüyasında gördüğü kişinin Peygamberimiz olduğundan sadece onların *emin olacağını* ifade etmektedirler.³¹ Dikkat edilirse bu görüşün temelinde de aslında Hz. Peygamber'i aslî şemâilinde görme şartı bulunmaktadır. Bu durumun kendisi hakkında kesin olduğu kişi/ler ise elbette ki sadece sahâbe-i kirâmdır. Buraya kadar makul olduğu kabul edilse de bu görüşün açık tarafı, sahabe neslinden sonra hiç kimsenin Hz. Peygamber'i rüyasında görmesinin mümkün olmadığını söylemesidir. İşte tam bu noktada devreye ikinci görüş girmektedir.

İkinci görüşü kabul eden âlimlerimiz, birinci görüşte savunulan Peygamberimiz'i kendi özel şemâilinde görme şartını öne sürmekte, ondan farklı olarak ise O'nu rüyada görmenin sahabeden sonra da olabileceğini kabul etmektedirler. Belki rüyada görülen kişinin Peygamberimiz olduğu hususu tam bir "kesinlikle" söylenemese de, mevcut şemâil bilgilerine uygunluk oranında *zann-ı gâlip* ile bu kanaate ulaşmaya mani bir durum da yoktur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'i rüyada gördüğünü söyleyen kişinin, bunu şemâil bilgileriyle *teyid* ve *tespit* etmesi gerekmektedir. Nitekim Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen ve İmam Buhârî'nin zikrettiği bir hadiste buna açıkça işaret de edilmektedir:

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي (...) فِي الْبَيْتَةِ، وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ ابْنُ سِيرِينَ: «إِذَا رَأَهُ فِي صُورَتِهِ»

³¹ Bk. Mustafa Ahmed Zerkâ, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkhın Rolü*, trc. Abdullah Kahraman, İstanbul: 2002, s. 61-63.

“... Beni uykuda gören, uyanırken de görecektir. Şeytan benim misalime giremez.” Ebû Abdullah (Buhârî) dedi ki: İbn Sîrîn, “O’nu **kendi sûretinde** gördüğü zaman (böyledir).” demiştir.³²

Meşhur tâbîî âlim ve rüyalar konusunda uzmanlığı ile bilinen Muhammed b. Sîrîn’in (ö. 110/728) rivayette yer alan “O’nu kendi sûretinde gördüğü zaman” sözü, “Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi, O’nun ancak şemâiline uygun bir şekilde görüldüğü zaman geçerlidir.” anlamına gelir. Gerçi Buhârî’nin sadece bu rivayetine bakıldığında, müjdenin *hayatta iken* gören sahâbîlere verildiği gibi bir anlam akla gelse de, hadisin diğer rivayetleri topluca düşünüldüğünde müjdenin genel olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü çeşitli rivayetlerde Hz. Peygamber’i vefatından sonra rüyada gördüğünü nakledenler olmuş; bu duruma itiraz eden de olmamış; aksine, rüyada görülen kişinin Hz. Peygamber olduğuna *kanaat getirildiğinde* rüyayı gören kişi tasdik edilmiştir.

Mesela, Âsım b. Küleyb (ö. 137/754)’in babası Küleyb (b. Şihâb), Ebû Hüreyre’nin kendisine Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi ile ilgili hadisi rivayet ettiğini İbn Abbâs’a söyledikten sonra şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs’a, O’nu (Peygamber’i) gördüğümü haber verdim. İbn Abbâs: “*O’nu gördün mü?*” deyince, “*Evet, vallahi gerçekten O’nu gördüm.*” dedim ve Hasan b. Ali’yi anıp (Hz. Peygamber’i) ona benzettiğimi söyledim. Bunun üzerine İbn Abbâs: “*(Evet) Hasan O’na benzerdi.*” dedi.³³

Avf b. Ebî Cemîle de, mushaf yazma işiyle meşgul olan Yezîd el-Fârisî’nin şu hatırasını nakleder: İbn Abbâs’ın hayatta olduğu zamanlarda rüyada Rasûlullah’ı görmüştüm. İbn Abbâs’a: “*Ben rüyada Rasûlullah’ı gördüm.*” dedim. İbn Abbâs, “*Rasûlullah: Şeytanın bana benzemeye gücü yetmez. O halde, kim rüyada beni görürse, gerçekten beni görmüştür, derdi. Rüyada gördüğün şu kişinin vasıflarını anlatabilir misin?*” dedi. Ben de “*evet*” diyerek

³² Buhârî, “Ta’bîr”, 10.

³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 342; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-Hasâilü'l-Mustafaviyye*, thk. Kâsım Muhammed en-Nurî, Dîmeşk: 2009, s. 308.

(onun özelliklerini anlattım...). Bunun üzerine İbn Abbâs: “*Şayet onu uyanık iken görmüş olsaydın, kendisini bundan daha güzel anlatamazdın.*” dedi.³⁴

Görüldüğü gibi her iki rivayette de İbn Abbâs önce rüyada görülen kişinin vasıf ve fiziki şekil özelliklerini öğrenmiş, ardından bu kişinin *Rasûlullah* olduğunu tasdik etmiştir. Zira kendisi, önde gelen sahâbîlerden biri olarak Hz. Peygamber’i sağlığında/gerçek hayatta iken görmüştü ve O’nu bütün özellikleriyle (=şemâil) tanıyordu. Rüyaı onaylamayı buna bağlaması, aksi bir durum olsaydı farklı davranacağını göstermektedir. Yani, ister Kuleyb, ister Yezîd el-Fârîsî eğer rüyalarında gördükleri kişiyi, Hz. Peygamber’e benzemeyen özelliklerde tanıtırsalardı, İbn Abbâs onlara, “*Ben Rasûlullah’ı çok iyi tanırım; bu anlattığınız kişi O’na hiç benzemiyor, siz başka birini görmüşsünüz.*” anlamında bir cümle ile cevap verecekti.

İslâm hukuku alanında yenilikçi fikir ve eserleriyle tanınan muasır alimlerden Suriyeli Mustafa Ahmed ez-Zerkâ’ya (1907-1999) göre, Hz. Peygamber’i rüyada görme konulu rivayetlerin açıklanması hususunda şârihler iki ana gruba ayrılmaktadır:

1. Hadisin hükmünü, Hz. Peygamber’in bilinen şemâiliyle sınırlayanlar. Yani rüyalarında onu şemâiline uygun görenler gerçekten onu görmüştür. Farklı görenlerin ise, rüyasındaki o görmeye itibar edilmez. Kadı İyâz (ö. 544/1149) bu grubun önemli temsilcilerinden biridir. Bu grup, söz konusu hadisi herhangi bir zaman ve belli kişilerle kayıtlamaz. Sadece, rüya sahibinin “Hz. Peygamber’i bilinen şemâilinden farklı bir şekilde görmemesini” esas alır. Kadı İyâz’a göre, “Farklı görülürse, bu gerçek/hak rüya değil, tevil muhtaç rüya olur. Zira rüyaların bir kısmı, görüldüğü gibi kabul edilir, bir kısmı ise tevil edilmeye ihtiyaç duyar.” İbn Hacer (ö. 852/1448), Kuleyb ile İbn Abbâs’ın diyalogunun geçtiği rivayeti, bu grubun görüşünü destekleyen bir delil olarak zikreder ve İbn Abbâs’ın “Onu görmüşsün.” dediğini nakleder.³⁵

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 361-362; Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, 308-309.

³⁵ İbn Hacer’in söz konusu rivayetler hakkındaki geniş izahları için bk. İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 12: 383 v.d. Ayrıca bk. Zerkâ, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkhın Rolü*, s. 61-68; (Burada kitabın mütercimi Abdullah Kahraman’ın bazı notları da yer almaktadır).

Bu hadisin hükmünün, Hz. Peygamber'i hadis ve siyer kitaplarında tarif edildiği şemâili üzere görenlere şamil olduğunu söyleyen bu grubun anlayışı, Zerkâ'ya göre doğruya yaklaşmış, ama ona tam olarak varamamıştır. Onların *Rasûlullah'ın rüyada görülmesine duydukları saygı*, Arapça'yı en fasih konuşan Hz. Peygamber'den sadır olan lafızların delaletine karşı gözlerinin perdelenmesine yol açmıştır. Zira önceden tanımadığı birini, "Gerçek şemâiliyle gördüm." iddiası doğru olamaz. Hadisteki "Şeytan benim kılığımıza giremez..." ifadesinin anlatmak istediği de işte budur.³⁶

2. Hadisin hükmünü geniş tutanlar. Hz. Peygamber'i rüyasında gören herkes, ister bilinen şemâiliyle görsün isterse farklı bir şekilde görsün, gerçekten onu görmüştür. Ma'zerî (ö. 536/1141) ile Nevevî (ö. 676/1277) bu grubun önemli isimleridir. Nevevî, Kadı İyâz'ın söylediklerine yönelik eleştirisinde şöyle der: "Bu zayıf bir görüştür. Bilakis doğru görüş, Ma'zerî'nin zikrettiği gibi, ister bilinen şemâiliyle görsün, isterse *farklı bir şekilde* görsün, gerçekten onu görmüş olduğudur."³⁷

İbn Hacer, Kadı İyâz'ın görüşünün Nevevî'nin söylediğine ters olmadığını söyleyerek, görüşler arasında uzlaşmacı bir tavır takınırken,³⁸ Zerkâ, Nevevî gibi fıkıh ve hadis bilgisine saygı duyulan âlimlerin bu görüşü savunmasını çok garipser. Onları, nasları fikhî bir vukufiyet ve basiretle anlamama ve tahlillerinde ilmi metottan ayrılmakla itham ederek, "Öyle görünüyor ki, *Rasûlullah'a olan aşırı muhabbetleri* buna yol açmıştır." der.³⁹

İbn Hacer'e göre, doğru görüş, bu rüyanın, Hz. Peygamber'in ister gençlik, ister olgunluk, isterse yaşlılık, isterse son vakitlerindeki sureti olsun *herhangi bir dönemdeki* gerçek suretine uygun olmak şartıyla, bütün durumlarına şamil olmasıdır. Bazen buna muhalif durum olunca, rüyayı görene taalluk eden bir tabir gerekli olur.⁴⁰ O, Kadı İyâz ile Ma'zerî'nin görüşlerinin arasını da şu şekilde cem eder: İki durumda da rüya gerçektir.

³⁶ Bk. Zerkâ, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkıhın Rolü*, s. 64.

³⁷ Bk. Nevevî, Muhyiddîn Yahya b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Beyrut: 1392, XV, 24-25

³⁸ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, XII, 384.

³⁹ Bk. Zerkâ, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkıhın Rolü*, s. 64.

⁴⁰ İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, XII, 384

Ancak şemâili üzere görülünce, zahiriyle kabul edilip tabire ihtiyacı olmaz. Başka şekillerde ise, mevcut sıfatları dışında tahayyül etmesinden ötürü, eksiklik rüyayı gören cihetinden olur ve o rüyada gördüğü durum tabire ihtiyaç duyar. Tabir âlimlerinin uygulaması da bu yönde olmuştur. Onlar şöyle derler: Cahil biri, “Hz. Peygamber’i rüyamda gördüm.” deyince, ona şemâili sorulur. Anlattığı kişi mervî şemâile uyarsa ne alâ; aksi takdirde bu rüyası kabul edilmez.⁴¹

Zerkâ’ya göre, bu hadis, Hz. Peygamber’in asrı ile ve onu şekli-şemâiliyle bizzat görmüş olan sahâbîlerle kayıtlıdır. Başka zamanlar ve şahıslar için geçerli değildir. Dolayısıyla söz konusu hadis/lerin hükmü, en son vefat eden sahâbî (Ebû’t-Tufeyl Âmir b. Vâsile, ö. 110/728) ile sona ermiştir. Bu yüzden, sonraki asırlarda “rüyasında kalbine Hz. Peygamber olduğu doğan kişiyi gören veya görünen kişinin kendini Hz. Peygamber olarak tanıtmaması yahut rüya sahibine gördüğü zatın Hz. Peygamber olduğunun söylenmesi” durumlarına itibar edilmez. Bu rüyaların görülen diğer sıradan rüyalardan hiçbir farkı yoktur. Zerkâ, bu görüşünü şöyle delillendirir: “Rivayetlerin tamamında, yer alan ‘men raânî (kim beni görürse)’ ifadesi, Hz. Peygamber’i bizzat görmüş olan sahâbeye hitaptır. Bu ifadeden kasıt, “gerçek şeklim-şemâilim üzere görürse” demektir. Onu gerçek şekli-şemâili üzere görmek de, ancak gerçek şemâilini bilen sahâbîler için söz konusudur. Onlardan sonra hiç kimse, hayatta iken kendisini tanımadığı halde, Rasûlullah’ı gerçek şemâiliyle gördüğünü iddia edemez. *Hayatta iken onu görmeyen ve gerçek şemâilini bilmeyen* birisi için, rüyasında gördüğü kişinin gerçekten Hz. Peygamber olduğunu söyleme imkânı yoktur. Zira onu gerçek şekli ve şemâiliyle bilmemektedir. Şeytan Rasûlullah’ın gerçek şahsiyetinin dışında bir şahsiyete bürünerek, rüya sahibine Hz. Peygamber’i gördüğü düşüncesini vermektedir.”⁴²

Zerkâ, kendi görüşlerini destekler mahiyette İbn Cüzey el-Mâlikî’nin (ö. 741/1340) *el-Kavânînu’l-Fıkhîyye* adlı eserinden de şu nakilde bulunur: “Âlimler şöyle der: “Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi, ancak onu (hayatta iken) görüp, özelliklerini belleyen bir sahâbî için doğru olabilir. Zira ancak

⁴¹ İbn Hacer, *Fethû’l-Bârî*, XII, 386, 387.

⁴² Zerkâ, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkhın Rolü*, s. 62-63.

böyle bir kimsenin uykusunda gördüğü sûret, Rasûlullah'ın gerçek şemâiline uygun düşer.”⁴³

Kaynaklarda yer alan sahih hadislerden dolayı, Hz. Peygamber'i bilinen şemâili ile rüyada görenin, onu gerçekten gördüğü hususunda âlimlerin çoğunluğu hemfikirdir. Ünlü mutasavvif Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) de, bu konuda onlar gibi düşünür. Ona göre, Rasûlullah'ın şemâilinden farklı görülmesi durumunda ise, bunun O'nun getirdiği dinle ilgili bir yönü vardır. Kendisinden yaklaşık iki asır sonra gelen İbn Hacer'in de işaret edeceği bu noktanın üzerinde duran Sadreddîn el-Konevî konuyu şöyle ele almaktadır: “Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir ölçü ve delil vardır: Rüyada Hz. Peygamber'i görmenin doğru ve geçerli sayılması, rüyayı görenin Rasûlullah'ı sahih rivayetlerde belirlenmiş olan hilyesine benzer sûrette görmüş olmasına bağlıdır. ... Öyle ki, bir kimse O'nu, şu dünyadaki sûretine aykırı bir sûrette görmüş olsa, O'nu görmüş sayılmaz. Kendisinin O'nu gördüğüne dair kesin kanaate sahip olması, bu konuda delil olmaz. Bilakis o görülen şey, görenin itikadına veya [şahsî] durumuna nispetle, yahut bir sığfata veya İslam'ın hükümlerinden bir hükme nisbetle '*şeriatın görünüşü*'dür. Yahut da rüya görenin Hz. Peygamber'in sûreti zannettiği sûret, içinde olduğu yere nispetle *şeriatın sûretidir*.⁴⁴

Konevî, bu durumu, gerek kendi rüyalarında, gerekse başkalarının rüyalarında birçok defa tecrübe ettiğini ve hocalarından da bunu teyit edici birçok açıklamayı defalarca duyduğunu bildirir.⁴⁵ Nitekim bazı sâlikler/müridler, rüyalarında Hz. Peygamber'i görüp ondan bazı şeylerin olacağını öğrendiklerini, ama bunların gerçekleşmediğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Konevî, onlara gördükleri kişinin özelliklerini sormuş, verdikleri bilginin Nebî'nin (s.a.) hilyesine uymadığını görünce, kendilerine bu durumu açıklamıştır. Böylece, sâlikler sevinerek, bu konuda Konevî'nin uyarılarını dikkate almışlardır. Rüyalarında bu durumu defalarca tecrübe eden Konevî, ayrıca şunu da tecrübe etmiştir: “Rüyasında Hz. Peygamber'i

⁴³ Zerkâ, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkın Rolü*, s. 67.

⁴⁴ Sadruddîn Konevî, *Kırk Hadis Şerhi*, thk. ve trc. Abdullah Aydınlı, İstanbul: 2015, s. 226.

⁴⁵ Konevî, *Kırk Hadis Şerhi*, s. 226.

aslî sûreti ile gören ve kendisine bildirdiklerini haber verenin söylediği şeylerde, hiçbir eksiklik ve değişiklik olmaz.”⁴⁶

Konevî'nin değerlendirmelerinde de görüldüğü üzere, Rasûlullah'ı (s.a.), kendi şemâiliyle olmak kaydıyla, rüyada gören kişinin şahsî hal ve durumu, rüyanın yorumlanmasında mutlaka dikkate alınmalıdır. Şemâili dışında O'nu gördüğünü “zanneden” kişinin ise bu iddiası tamamen kişisel olarak değerlendirilmelidir.

Ayrıca bu rüya meselesinde kesinlikle dikkatlerden uzak tutulmaması gereken bir husus da şudur: Hz. Peygamber, görmediği rüyaları görmüş gibi anlatan ve kendi adına yalan uyduranları şiddetli bir şekilde uyarmıştır. *“İftiraların en büyüklerinden biri de, görmediği şeyleri gözlerine göstermesidir.”*⁴⁷ buyurulan hadis-i şerife göre, rüyasında görmediği sıradan herhangi bir durumu gördüğünü söylemesi bile büyük bir yalan olarak nitelenirken, rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü iddia etmesi kıyas kabul etmeyecek kadar büyük bir suç ve iftira olacaktır. Dolayısıyla rüyasında onu gördüğünü iddia edenler çok daha dikkatli olmalıdır. Aksi halde, yine meşhur ve malum bir hadiste geçen son derece ciddi tehdit, rüya gören kişi için de geçerli olacaktır. Hz. Peygamber: *“Benim ismimi (çocuklarınıza) verin, ama künyemi kullanmayın. Rüyada beni gören beni görmüş demektir; çünkü şeytan kendini benim sûretime sokamaz. Kim benim adıma yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.”*⁴⁸ buyurmaktadır. Bu yazının konusuyla da doğrudan ilgili bulunan bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber, kendisinin rüyada görülmesi meselesinin hemen akabinde yine kendi adına yalan söylemenin ağır cezasına vurgu yapmaktadır. Böylece bir anlamda rüyada kendisini gördüğünü iddia edip de insanlara Rasûlullah'tan (s.a.) duyduğu sözleri nakleden kişilerin de, uyanıkken O'nun adına yalan uyduranlarla aynı cezayı hak edeceklerine işaret etmektedir. Zaten Buhârî'nin bu hadisi *Kitâbü'l-İlim*

⁴⁶ Konevî, *Kırk Hadis Şerhi*, s. 231-232. Konevî'nin hocası büyük mutasavvıf Muhyiddîn İbnü'l-Arabî de, gerek *Fusûsu'l-Hikem*'inde, gerekse *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye* adlı önemli eserinde pek çok yerde bu konularla ilgili görüşlerine yer vermektedir.

⁴⁷ Buhârî, “Ta'bir”, 45.

⁴⁸ Buhârî, “İlim”, 38.

bölümünde "Nebî (s.a.) Adına Yalan Uydurmanın Günahı Bâbı"nda rivayet etmesinin bir amacı da buna dikkat çekmek olmalıdır.⁴⁹

E. PEYGAMBERİMİZ'İ RÜYADA GÖRMENİN BİLGİ DEĞERİ

Hz. Peygamber'i rüyada görme konulu hadisler ve bu hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği hususundaki bu tespitten sonra, çok önemli bir mesele olarak rüyada Hz. Peygamber'i görmenin bilgi değeri açısından durumunu da ele almak konuyu bir sonuca bağlamak açısından önem arz etmektedir.

Öncelikle şunu kesin bir ifadeyle söylemek gerekir ki, -bazı sûfî meşrep olanlar dışında- İslam âlimlerine göre, hangi rüya olursa olsun, rüyanın bağlayıcı hiçbir bilgi değeri yoktur.

Hz. Peygamber'i gerçek suretiyle olmak kaydıyla rüyada görmek elbette bir şereftir ve her Müslüman elbette bunu ister. Ancak bu tamamen kişisel bir tecrübedir ve bu *şerefyâb* mü'min dışında kimseyi bağlamaz. Bağlayıcı olan Rasûlullah'ın (s.a.) hayatta iken koyduğu sünneti ve dolayısıyla da bu sünnetin sonraki Müslümanlara rivayet edilmiş kayıtları olan hadisleridir.

Tarih boyunca çeşitli zamanlarda birçok kişi rüyalar yoluyla Hz. Peygamber ile iletişim kurduğunu söylemiştir, ancak bunlar ilim adamları nezdinde hiçbir zaman bilimsel bir değer ifade etmemiştir. Zira rüya bir nevi sanal/hayal aleminden elde edilmiş görsel bilgilerdir. Din ise "sanal" bir kurgu üzerinden yaşanamaz. Nasıl ki Asr-ı Saâdet'te sahâbe-i kirâm hakikat dünyasında yaşamışsa bugün de aynı objektif dünyada yaşama zarureti vardır. Aksi halde son ve kâmil din İslam, sabah erken kalkanın rüyasında gördüğüne göre şekillenen, ezoterik/bâtınî bir hüviyete dönüşecek ve hiçbir gerçekliği kalmayacaktır.

Mutasavvıflara göre, zâhid ve sûflerin keşif ve ilham yoluyla aldıkları bilgiler, doğrudan Allah'tan geldiği için hem makbul, hem de en üstün bilgidir. Ancak, yine de bu tür bilgilerin şeriata veya batın ilminin zahir ilmine muvafakatı (uygunluğu), ısrarla üzerinde durulan bir husustur.⁵⁰

⁴⁹ Bk. İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, I, 202-203.

⁵⁰ Abdullah Aydınlı, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, İstanbul: 1986, s. 89-94.

Görüldüğü gibi, keşif, ilham ve rüya, mutasavvıflar tarafından bir çeşit bilgi kaynağı olarak kabul edilmekte, bunlar zaman zaman hadislerin tashihi için de kullanılmaktadır.⁵¹ Ancak muhaddislere göre bu durum kabul edilebilir değildir. Çünkü bu yollarla elde edilen bilgilere tam bir sübjektiflik hâkimdir. Ayrıca, bunun her zaman istismar edilme ihtimali de söz konusudur. Bunlar en iyi ihtimalle *sadece ve sadece* rüya/keşf sahipleri için bir çeşit bilgi, müjde veya uyarı vesilesi olabilir. Hadis rivayeti ve tashihi işinin ise, erbabınca malum olan yolları, usulleri ve kuralları vardır. Bu kurallara uymayan rivayetlerin, keşif, ilham ve rüyaya dayanarak hadis olarak kabul edilmesi ve savunulması mümkün değildir.⁵²

Kaynaklarımızda sahabe döneminden itibaren kişisel rüyalara ilim adamlarınca bir bilgi değeri atfedildiği ve bunun kullanıldığına dair sağlıklı bir nakil yer almamaktadır. İslam'da bilgi kaynakları bellidir ve usûlünce istifade edilerek ilmî çalışmalar delilleriyle ortaya konulmaktadır. Bunun dışında bütünüyle sübjektif bir tecrübenin bunların üstüne çıkarılarak kesin bilgi verdiğini düşünmek, en azından bütün cumhûr-u ulemâyı dikkate almamak; bunların yerine sadece birkaç sûfî alimin tartışmalı görüşünü merkeze koymak anlamına gelecektir. Bunun bilimsel bir yöntem olmadığı da açıktır. Belki şu kadarı söylenebilir ki, Hz. Peygamber'i -yukarıda belirtilen şartlarda- rüyasında gören kişi, bununla mutlu olabilir ve eğer Rasûlullah (s.a.) kendisine bir şey söylemiş veya yapmasını istemişse, -bu konudaki dinî bilgiye aykırı olmamak ve ikinci şahıslara etki etmemek kaydıyla- bunu yerine de getirebilir. Lakin bu rüya kendisi dışında hiçbir kimseyi ilgilendirmemelidir. Burada rüyayı gören kişinin toplum içindeki durumu ve saygınlığının da bu sonucu değiştirecek herhangi bir etkisi ve katkısı yoktur.⁵³

⁵¹ Örnekler için bk. Abdullah Aydın, *Hadis Tesbit Yöntemi*, İstanbul: 2015, s. 53-54.

⁵² Bilgi için bk. Talat Sakallı, *Rüyâ ve Hadis Rivâyeti*, Isparta: 1994, s. 66-68; İbrahim Cânan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara: 1988), II, 68; Hayri Kırbazoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, İstanbul: 1993, s. 95- 96; Bilal Saklan, *Hadis İlimleri Açısından Muhaddis Sufiler ve Sufi Muhaddisler*, Konya 1997, s. 252-258; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara: 2000, 40 vd.

⁵³ Bk. Sakallı, *Rüyâ ve Hadis Rivâyeti*, s. 42-43, 63-65. Bir yandan toplumda sevilen ve sayılan; sözlerine kulak verilen öncü, önder, kanaat önderi, şeyh, mürşit, âlim, hoca vs.

F. SONUÇ

İslam'ın kurucu nesli olan ve O'nu *baş gözleriyle* görme saadetine erişen sahâbe-i kirâm'dan sonra yaşayan her Müslümanın arzusudur; Allah'ın Rasûlü'nü (s.a.) "rüyada" da olsa görebilmek. Hz. Peygamber de bu arzuyu, "*sınırları belli*" olacak şekilde onaylamış bulunmaktadır. Pek çok hadis kitabında defalarca rivayet edilmiş bulunan bir hadislerinde "*Beni rüyada gören gerçekten görmüş demektir. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.*"⁵⁴ buyurarak kendisinin rüyada görülebileceğini ifade etmiştir. Ancak bu hadisin anlaşılmasında şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Rüyada Hz. Peygamber diye görülen herkes Rasûlullâh mıdır? Ya da Rasûlullâh rüyalarda değişik sûretlerde görünür mü?

Yukarıda genişçe ele alındığı üzere, Hz. Peygamber söz konusu hadislerinde "Ben'i gören" derken aslında mevcut fizik görünüşünü kastettiğini de açıkça belirtmiş olmaktadır. Bu sözü duyan sahabe, rüyada Rasûlullah'ı (s.a.) gördüklerinde, uyanikken görüp bildikleri şahsı tanımakta tereddüt etmiyorlardı. Hiçbir sahabeden, "Yâ Rasûlallâh, ben seni rüyamda gördüm ama hiç sana benzemiyordu." şeklinde bir ifade nakledilmemiştir.

Zaten bunun aksini düşünmek de çok safdillik olur. Yani çok tanınmış birini, günümüz açısından örnek verecek olursak, mesela eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı rüyada gören birisi, sabah kalktığında Turgut Özal'ı gördüğünü söyleyecektir. Değilse "*Aslında Adnan Menderes'i gördüm ama Turgut Özal'a benziyordu.*", diyene "Sen biraz daha uyu!" demekten başka çare yoktur!

olarak kabul gören insanların rüyayı bilgi kaynağı olarak kullanma hususunda son derece hassas olmaları ve bağlılarına/takipçilerine hiçbir şekilde İslam'ı yanlış anlatmamaları gerekirken; diğer taraftan da böyle bir kişiye itibar etmiş ve söylediklerini sorgusuz kabul etmekte olan "düz" insanlarımızın da, kendi vazifeleri içinde bulunan bu düzgünlüklerini korumaları için, İslam'ın temel ilke ve kurallarıyla bağdaşmayan söylem ve eylemlere karşı dikkatli olmaları; kendilerini "yanlış" sevkedenerin farkında olmaları gerekmektedir. Yoksa, cinlerden olan Şeytan'a uymuş olmanın sorumluluktan kurtulmaya yetmeyeceği gibi, insanlardan olan şeytanlara uymak da mazeret sayılmayacaktır.

⁵⁴ Bk. Buhârî, "İlim" 38, "Edeb" 109; Müslim, "Ru'yâ", 10, 11; Tirmizî, "Ru'yâ", 4, 8.

Tâbiîn hadisçilerinden Yezîd b. Hürmüz el-Fârisî ile meşhur sahâbî Abdullah b. Abbâs arasında geçen önemli konuşma da açıkça ortaya koyuyor ki, rüyada görülen kişinin Peygamberimiz olup olmadığını “tahmin ve tespit etmenin” bir tek yolu olarak, O’nun gerçekteki sûretini, fizik görünümünü, yani şemâilini iyi bilmek kalmaktadır. Çünkü İbn Abbâs çocukluğunu Hz. Peygamber’in yanında geçiren *özel* bir sahabîdir ve O’nu çok iyi tanımaktadır; eğer Yezîd el-Fârisî’nin anlattıkları, kendisinin görüp tanıdığı peygambere benzemeseydi ona şunu diyecekti: *“Senin gördüğün peygamber değildir, o senin anlattıklarına hiç benzemiyor, sen öyle zannetmişsin...”*

Bütün bunlar dolayısıyla İslam âlimleri, rüyada görülen her “şahsın” Hz. Peygamber zannedilmemesi için bu konuya ehemmiyet vermişlerdir. Şu da bir gerçek ki herkesin zihin dünyasında doğal olarak bir Peygamber resmi vardır. Asıl mesele, zihinlerdeki bu *resmin* gerçekteki *şemâil* ile ne kadar örtüştüğüdür. Şemâil kitaplarındaki bilgiler ışığında zihinlerde nihayetinde bir “portre” şekillenmektedir ve bu portre, her Müslümanın kendi zihninde önceden betimlediği resimle çoğu zaman örtüşmemektedir. İşte şemâil okumaları bu farklı resimleri *mümkün olduğunca aslına benzer* bir “sûrete” çekme hedefini amaçlamaktadır. Ancak böylece rüyada görülen ile gerçekte bilinen “Peygamber”in aynı şahıs olduğu *kuvvetli ihtimal* –kesin değil- haline gelebilir.

Bu arada herkesin, Hz. Peygamber’in *“En büyük iftiralardan biri, kişinin rüyasında görmediği bir şeyi gözlerine nispet etmesidir/gördüm diye iddia etmesidir.”*⁵⁵ şeklindeki hadislerinde ifade ettiği tehlikenin mutlaka farkında olması da gerekmektedir. Yani rüyasında Rasûlullâh’ı (s.a.) gördüğünü söyleyen kişi, gerçekten bir “rüya” görmüş müdür? Görmüşse rüyada gördüğü “Peygamber” midir? Yoksa gözlerine “iftira” mı etmektedir? Bütün bu “sanal”lık içinde “görünen ve yaşanan” hayata çeki düzen vermek ne kadar “hakikat”tir?

Bütün bunlara rağmen rüyada Hz. Peygamber’i gerçekten gördüğünü söyleyen biri, rüyasında duyduğu/öğrendiği/aldığı sözleri/bilgiyi ne

55 Buhârî, “Ta’bîr”, 45.

yapacaktır; kısaca rüyada Hz. Peygamber'i görmenin bilgi değeri açısından durumu nedir?

Kesin bir ifadeyle söylemek gerekir ki, İslam âlimlerinin geneline göre rüyanın hiçbir bağlayıcı bilgi değeri yoktur. Hz. Peygamber'i rüyada görmek tamamen kişisel bir tecrübedir ve kendisi dışında kimseyi ilgilendirmemektedir. Müslümanlar için bağlayıcı olan O'nun 23 yıl boyunca yaşayarak ortaya koyduğu ve ümmetine bıraktığı sünnetidir.

İnanan bir insan için hayatın bir "gerçeği" olan dinin "sanal" bir dünyaya indirgenmesi son derece olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu meyanda son ve kâmil din olan İslam da, birilerinin rüyalarında gördüğüne göre istikamet verilen, ezoterik/bâtınî bir yapıya dönüşecek ve hiçbir gerçekliği kalmayacaktır.

Bu söylediklerimizi maddeler halinde özetlemek gerekirse;

1. Rüya bir vakiadır; herkes rüya görebilir.
2. Rüyalarda *her şey* görülebilir.
3. Hz. Peygamber'i de rüyada görmek mümkündür; bunu sadece sahâbîlere has kılmanın bir gerekçesi yoktur. Ancak, yalnızca sahabenin bundan yüzde yüz emin olduğu da göz ardı edilmemelidir.
4. Rüyada Hz. Peygamber'i kendi aslı sûretinde/şemâilinde görmek hakikattir; şeytan kendini O'nun biçimine sokamaz.
5. Ancak şeytan başka biçim ve sûretlerde görünüp kendisinin Peygamber olduğu izlenimi verebilir!
6. Bazı âlimlerimiz Hz. Peygamber'in rüyada başka bir sûrette görülebileceğini kabul ederler; ancak bu durumda da rüyayı görenin kişisel durumuna göre yorum yapılmasını şart koşarlar. Yoksa görülen gerçekte Rasûlullâh (s.a.) değildir.
7. Hz. Peygamber rüyada görülmüş ve birtakım sözler söylemiş, bazı istek veya emirlerde bulunmuş ise, bunlar İslam'ın zahirdeki ilimleri, özellikle de Hadis ve İslam Hukuku (Fıkıh) ilimleri çerçevesinde değerlendirdikten sonra bir kıymet kazanabilir. Meşrû olarak kabul

edilmesi mümkün görülmeyecek sözler/emirler, zaten rüyada görülen şahsın Peygamberimiz olmadığını ispatıdır. Meşrû ve makbul olarak görülen istek ve emirler ise yalnızca rüyayı gören kişiyi ilgilendirir; isterse uyar ve yapar; istemezse yapmaz. Kendi kabul ettiği de asla bir başkasını bağlamaz. Kimse de buna uymak zorunda değildir.

Şu halde hangi gerekçeyle olursa olsun Hz. Peygamber'i rüyada görme konusunun hayatı yönlendirici bir mahiyette kullanılmasını İslam dini açısından bir zemine koyma imkânı hiçbir şekilde bulunmamaktadır.

EK:

HZ. PEYGAMBER'İN ŞEMÂİLİ

Hız. Peygamber'in fizik görünüşünü anlatan kitapların hadis literatüründeki genel adı "Şemâil"dir. Şemâil türünde yazılan pek çok kitap arasında öne çıkan ve asırlardır okunup okutulan en güzel eser de, *Kütüb-i Sitte'*de yer alan "Sünen" isimli hadis külliyyatıyla tanınan İmam Tirmizî'nin (ö. 279/892) *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* adlı kitabıdır. Tirmizî kitabında elli altı ana başlık altında toplam 415 rivayetle, Peygamberlerini görememiş olan biz Müslümanlara O'nu tanıtmaktadır. Fizik görüntüsü, boyu, ten rengi, gözleri, kirpikleri, kaşları, vücut yapısı, saçlarının biçimi, ağarması ve tarama şekli, sürme kullanması, giyim kuşama, oturup kalkması, yedikleri içtikleri, silahları, eşyaları, konuşma tarzı, gülmesi ağlaması, geçimi, ibadet hayatı gibi konu başlıklarının en sonuncusu, "*Rasûlullâh'ın Rüyada Görülmesi Hakkındaki Rivayetler*" adını taşımaktadır. Tirmizî, rüyada Peygamber'i görmek konusunu kitabının en sonuna koymakla -Allâhü a'lem- bir bakıma şu mesajı da vermek istemiştir: "Ben bu kitap boyunca yaklaşık 400 rivayetle Hz. Peygamber'in "görünen/bilinen" özelliklerini sizlere tanıtmaya çalıştım. Dolayısıyla rüyanızda bu rivayetlerde anlatılanlara uyan/benzeyen birini görürseniz işte o -büyük bir ihtimalle- Hz. Peygamber'dir; eğer gördüğünüz kişi buradakilere benzemiyorsa o Hz. Peygamber değil, bir başkasıdır; belki de şeytandır."

Peygamberimiz'i rüyada görmenin sınırlarını "şemâil" ile belirleyince, makaleye ek olarak özet bir şemâil bilgisi vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Böylece rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü "zanneden" bir okuyucumuz, belki de "merak ettiği" bu bilgiye hemen ulaşmış olacaktır.

Burada şemâil konusundaki çeşitli rivayetlerden hareketle topluca ve özet bir *tasvir* verilmeye çalışılacaktır:⁵⁶

Hz. Peygamber'in,

Vücudu iri yapılı ve heybetli idi.

Bütün organları orantılı bir görünüme sahipti.

- Uzuna yakın orta boylu idi.
- Geniş omuzluydu. Göğsünün üst tarafı da genişeydi.
- Sirtında güvercin yumurtası büyüklüğünde, üzeri kıllarla kaplı kabarık bir et beni şeklinde "nübüvvet mührü" vardı.
- Boğaz çukurundan göbeğine kadar ince bir tüy şeridi uzanırdı. Göğsünde ve karnında kıl yoktu. Kolları, omuzları ve göğsünün üst tarafında ise kıllar vardı.
- Göğsü ile karnı aynı hizada olup ne zayıf ne de şişmandı.
- Başı büyükçe, alını geniş ve açık idi
- Burnu ince, hafifçe kavisliydi.
- Yüzü yuvarlak ve uzun olmayıp ovalce idi, yanakları çıkık değil düzdü.
- Kaşları hilâl gibi kavisli ve gürdü. Araları bitişik değildi. İki kaşı arasında öfkelendiği zaman kabaran bir damar vardı.
- Gözleri siyah, kirpikleri uzundu. Gözlerine gece yatarken sürme çekerdi.
- Eklemleri iriydi. Bilekleri uzun, avucu genişti. El ve ayak parmakları dolgun ve uzunca idi.
- Beyaz tenliydi. Çok hafif kırmızı yüzlü olup ay gibi parlardı. Boynu gümüş gibi berraktı.
- Saçları simsiyah ve hafif dalgalıydı; dümdüz veya kıvrıkcık değildi. Uzunluğu değışirdi; ara sıra kısalttırdığı (*taqsîr*) için bazen

⁵⁶ Şemâil konusu ve ilgili eserler hk. bk. M. Yaşar Kandemir, "Şemâil", *DİA*, XXXVIII, 497-500; M. Yaşar Kandemir, *Şemâil-i Şerif Şerhi*, I-III, İstanbul: 2015.

omuzlarına kadar uzardı. Hac ve umre ihramlarından çıktığında usturaya vurdurması (*tahlîq*) dışında hiç bütünüyle traş ettirmemişti. İleri yaşlarında saçında ve sakalında yirmi kadar beyaz kıl oluşmuştu. Saçlarını yağladığı için bunlar da çoğu zaman görünmezdi.

- Sakalı da siyah, sık ve gür idi.
- Ağız genişçeydi. Bembeyaz dişleri vardı. Ön dişlerinin arası seyrekli.
- Ayaklarının altı hafifçe çukur, üstü ise son derece düzgün ve pürüzsüzdü.
- Yürürken öne meyilli yürür, ayaklarını yere sert vurmaktan sakın, ama bir yokuştan iniyormuş gibi hızlı ve vakarlı yürür, sağa sola bakılmazdı.
- Bir tarafa döndüğünde bütün vücuduyla dönerdi.
- Arkadaşlarıyla yürürken onları öne geçirir, kendisi arkadan yürürdü.
- Yolda karşılaştığı kimselere önce o selâm verirdi.
- Güzel davranışları ve güzel ahlâkıyla herkesi kucaklardı.
- Ona göre üstünlüğün ölçüsü takvâ idi. Haklarının gözetilmesi bakımından O'nun yanında herkes eşitti.
- Genellikle yere doğru bakar ve hep düşünceli ve hüzünlü görünürdü.
- Bir şeye işaret edeceği zaman tek bir parmağıyla değil eliyle işaret ederdi.
- Bir şeye hayret ettiği zaman avuç içini göğe doğru kaldırır.
- Gülmesi çoğunlukla tebessüm şeklindeydi. O gülerken dişleri dolu tanesi gibi bembeyaz görünürdü. Azı dişleri görünecek kadar güldüğü nadirdi.
- Az da olsa Allah'ın nimetlerini asla küçümsemezdi. Yenilen, içilen şeyleri beğenmemelik etmez, aşırı şekilde de övmezdi.
- Yaptığı her iş ölçülüydü. Tutarlıydı; hiçbir işi ve sözü birbirine ters düşmezdi.

- Yapması gereken işlerini uygulamada kusur etmezdi.
- Her zaman güler yüzlü, güzel huylu, halim selimdi.
- Çirkin söz söylemezdi. Bağırıp çağırılmazdı.
- Kötü huylu, katı kalpli değildi.
- Kibar ve yumuşak huyluydu. Hiç kimseye kaba davranmaz, onları aşağılayıp hor görmezdi.
- İnsanlarda kusur aramazdı. Kimseyi ayıplamaz, ayıplarını araştırmazdı.
- Aşırı derecede övmez, yapılmasından da hiç hoşlanmazdı. Kendisini aşırı şekilde övmeye kalkışanlara izin vermezdi.
- Riyâdan, çok konuşmaktan ve kendini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmaktan uzak dururdu.
- Dinin bir emrinin uygulanmasına aykırı bir şey söylendiğinde son derece öfkelenirdi.
- Kendi şahsına yapılan kaba ve haksız davranışlara öfkelenmez, onun intikamını almaya kalkışmazdı.
- Birine öfkelenildiği zaman ondan yüzünü çevirirdi.
- Evinde geçirdiği vaktini üçe ayırırdı. Birinde Allah'a ibadet ve taatte bulunur, birinde eşleriyle meşgul olup evinin ihtiyaçlarını karşılar, diğerinde de dinlenip şahsî işlerini görürdü.
- Kendisine ait olan zamanı diğer insanlarla paylaşırdı. Bu saatlerde yanına çok yakın arkadaşları girer, onlarla sohbet ederdi.
- Oturup kalkarken Allah'ı zikrederdi.
- Her daim dua halindeydi; her durumda yaptığı duaları vardı.
- Gerekecekçe konuşmaz, çoğu zaman sükût ederdi.
- Az sözle çok mâna ifade eder, açık, net ve tane tane konuşurdu. Bazen sözlerini tekrarladığı olurdu.

- Konuşurken sözüyle uyumlu olarak elini hareket ettirir ve sağ elinin baş parmağını sol elinin avucuna vururdu.
- Meclislerde kendine özel bir yer ayırmaz, ayrılmasına, hatta kendisi için ayağa kalkılmasına bile izin vermezdi.
- İnsanların bulunduğu bir yere vardığında meclisin baş tarafına geçmez, nerede boş yer varsa oraya oturur, başkalarına da böyle yapmalarını söylerdi.
- Mescidde veya meclisde göremediği ashabını sorardı.
- Halkın arasında ne olup bittiğini sorup öğrenirdi.
- Yanındakilerle ilgilenip onlara iltifat ederdi. Öyle ki herkes O'nun en çok değer verdiği kişinin kendisi olduğunu zannederdi.
- Ashabının gönlünü hoş etmek için onların güldüğü şeye güler, onlarla haşır neşir olurdu.
- Bir sorusu veya ihtiyacı sebebiyle yanına gelip oturan kimse kendiliğinden kalkıp gidinceye kadar onun yanından ayrılmazdı.
- Konuşmaya başlayınca sahabesi, sanki başlarında birer kuş varmış da onu ürkütmek istemiyorlarmış gibi kıpırdamadan O'nu dinlerdi.
- Ashap O'nun yanında birbiriyle konuşmaz, huzurunda konuşan kimseyi sözünü bitirinceye kadar dinlerlerdi.
- Huzurunda sadece dinin öğretimi ve ümmetin işleri konuşulurdu. Kimsenin faydasız bir şey söylemesine razı olmazdı.
- İyi ve güzel olan şeyleri tavsiye eder, kötü olan şeyin kötülüğünü dile getirip ondan sakındırırdı.
- Konuşma âdâbını bilmeyen yabancıların kaba saba konuşmalarına sabrederdi.
- Bir kimse uygun olmayan bir şey söylemedikçe sözünü kesmezdi. Uygun olmayan tarzda konuşan kimseyi ise ya ikaz ederek sözünü keser veya oradan kalkıp giderdi.

- Kendisinden bir şey isteyen ya istediği şeyi vererek veya o sırada yanında vereceği bir şey yoksa daha sonra vereceğini vaad ederek gönderirdi.
- Her kabilenin önde gelen kişilerine ikramda bulunur ve onları kendi kabilelerine başkan tayin ederdi.
- Beğenmediği yöneticilere karşı müslümanları dikkatli ve uyanık olmaya teşvik eder, kendisi de onlara karşı daha ihtiyatlı davranırdı.
- İnsanlara, yapmaları gereken din ve dünya görevlerini hatırlatmaktan geri durmazdı.

Şemâil eserlerinde bunlar dışında Hz. Peygamber'in,

- giydiği elbiselerin çeşitleri, renkleri, kumaşları,
- giydiği ayakkabı ve sandaletlerin derileri, tarzları, bağları,
- parmağına taktığı ve mühür olarak da kullandığı yüzüklerin maddesi, kaşısı, nakışı, nasıl kullandığı,
- kullandığı kılıçların, zırhların ve miğferlerin yapısı, özellikleri, nakışları,
- başına sardığı sarıkların rengi, kullanma biçimi,
- hangi şekillerde oturduğu, otururken nelere dayandığı,
- yiyecek olarak neleri nasıl yediği, yemekten önce ve sonra neler yaptığı, yemeğe nasıl başlayıp bitirdiği,
- içecek olarak neleri nasıl içtiği,
- ailesini nasıl geçindirdiği,
- nelere gülüp neden ağladığı,
- üstün ahlâkı,
- kimlerle nasıl şakalaştığı,
- güzel koku süründüğü,
- şiir dinlediği ve zaman zaman okuduğu

- hanımlarıyla sohbet ettiği,
- hangi tür yataklar üzerinde nasıl uyuduğu,
- evindeki ibadetleri nasıl yaptığı,
- kaç yaşında ve nasıl vefat ettiği,
- vefatından sonra geride neleri bıraktığı ve bunların miras durumu
- gibi konular, ilgili rivayetler çerçevesinde ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut : 1413/1993, I-VI.
- Aydınlı, Abdullah, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, İstanbul: 1986.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Tesbit Yöntemi*, İstanbul : 2015.
- Başaran, Serkan, *Sünnette Rüya*, Sakarya : Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul : 1992, I-VIII
- Cânan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara : 1988, XVIII
- Dönmezer, Sulhi, *Sosyoloji*, İstanbul : 1990.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'âs, *es-Sünen*, Beyrut : 1988, I-II.
- Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, Trc. Turgut Kalpsüz, Ankara : 1964.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût: 1379, I-XIII.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, İstanbul : 1992.
- Kandemir, M. Yaşar, “Şemâil”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, XXXVIII, 497-500.
- Kandemir, M. Yaşar, *Şemâil-i Şerif Şerhi*, İstanbul : 2015, I-III.
- Karadaş, Çağfer, “Rüyanın Mâhiyeti Bilgi Ve Hüküm Değeri”, *Diyanet İlmî Dergi*, [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı], 2017, cilt: LIII, sayı: 1, s. 43-62.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *Nazmü'l-Münenâsir*, Halep : 1328.
- Kırbaşoğlu, Hayri, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, İstanbul : 1993.
- Konevî, Sadruddîn, *Kırk Hadis Şerhi*, Thk. ve Trc. Abdullah Aydın, İstanbul : 2015.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, İstanbul : 1992.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul : 1992, I-V.
- Nevevî, Muhyiddîn Yahya b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Beyrut: 1392, I-XVIII.

- Sakallı, Talat, *Rüya ve Hadis Rivayeti*, Isparta : 1994.
- Saklan, Bilal, *Hadis İlimleri Açısından Muhaddis Sufiler ve Sufi Muhaddisler*, (Yayımlanmamış Çalışma), Konya : 1997.
- Sezen, Yümni, *Sosyoloji Açısından Din*, İstanbul : 1988.
- Sezen, Yümni, *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgi ve Tartışmalar*, İstanbul: 1990.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-Hasâilü'l-Mustafaviyye*, Thk. Kâsım Muhammed en-Nurî, Dımeşk : 2009.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, İstanbul : 1992, I-V.
- Umay, Günay, *Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: 1986.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul : [t.y.], I-X.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara : 2000.
- Yılmaz, Hayati, *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*, İstanbul : 2004.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed, *Hadislerin Anlaşılmasında Aklın ve Fıkhın Rolü*, Trc. Abdullah Kahraman, İstanbul : 2002.